

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit

Author(s): Luoto, Ilkka; Karhu, Mikko

Title: Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit

Year: 2018

Version: Publisher's PDF

Copyright Suomen maantieteellinen seura

Please cite the original version:

Luoto, I. & Karhu, M., (2018). Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit. *Terra* 130(3), 113–125.
<https://terra.journal.fi/article/view/77431/38579>

Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit

ILKKA LUOTO & MIKKO KARHU

Aluetiede, Vaasan yliopisto

Luoto, Ilkka & Mikko Karhu (2018). Utopiakirjallisuus ja aluekehittämisen paradoksit (The utopian literature and paradoxes in regional development). Terra 130: 3, 113–125.

Bold plans and far-reaching openings demonstrate the increase in polyphony in the field of societal development. The use of imaginative visions suggests that utopia as a development method can be beneficial when solving complex societal problems. In this paper, we ask what the most recognizable and universal themes are that can be found in both the utopian literature and real contexts of regional development policy. Using the close reading method, we explored the three classic texts in utopian literature: Thomas More's *Utopia*, Aldous Huxley's *Brave new world* and George Orwell's *Nineteen-Eighty-Four*. The study revealed four paradoxes of time, space, power and place that explain the nature of utopia as a place (topos) of non-existence and indicated that utopia itself is a major paradox. Ultimately, these are the same themes that create tensions and complications regardless of the period in time or the prevailing societal or regional situations. Despite being unsolvable, utopias and paradoxes can be useful for regional developers and policymakers who operate in the unexplored territories of the post-factual world. They show a way out of the maze by suggesting the simultaneous following of a number of controversial paths. Concurrently, utopias provide a glimpse of hope for situations where it is necessary to encourage, inspire and empower people to act for the common good of a region.

Key words: utopia, regional development, paradoxes, textuality, literary geographies

Ilkka Luoto & Mikko Karhu, School of Management, Regional Studies, University of Vaasa, P. O. Box 700, FI-65101 Vaasa, Finland. E-mails: <ilkka.luoto@univaasa.fi>, <mikko.karhu@univaasa.fi>

Viime vuosina on todistettu vaihtoehtoisten totuuksien ja valedustusten esiinmarssia, jonka myötä on joidenkin tutkijoiden mukaan siirrytty jälkitotuuksellisuuden maailmaankaan (*post-factual world*). Tässä maailmassa menneisyys, nykyisyys ja siten myös tulevaisuus kerrotaan tarkoituksellisesti valitussa muodossa ja tyyliäjäissa (Rodden 2017; Noppari & Hiltunen 2018: 238–244). Aikakaudelle ominainen utooppinen aluekehittäminen näkyy kertomustalouden toimijoiden proaktiivisena vaikuttamisena ja mielikuvallistamisena. Toimijuuden käsite on myös laventunut osana uutta julkisjohtamisen oppia (*new public management*), jossa tehokkuutta ja innovaatioita etsitään virkатыötä ulkoistamalla, jolloin kehittäminen ole enää yksin julkisyhteisöjen vastuulla (esim. Hood 1991).

Samalla laajakaarinen visionäärinen rohkeus on lisääntynyt yhteiskuntaa ja alueita kehittämissä

puhe- ja toimintatavoissa. Media esittelee utopistisilta vaikuttavia rakennus- ja teknologiahankkeita, kuten Hyperloop-putkikuljetinta, Tallinna-tunnelia ja avaruusturismia (HS 2018; Rakennetaanko... 2018). Kaavoituksessa ja yhdyskuntien suunnittelussa korostuvat niin ikään tarinallisuus sekä tavoitetilojen ihanteellistettu visiointi. Myös suuret sosiaaliset reformit ovat näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa. Suomessa huomattavin esimerkki lienee käynnissä oleva sote- ja maakuntauudistus, joka muuttaa valtion, maakuntien ja kuntien välistä työnjakoa ja valtasuhteita (Hallituksen... 2018). Ajan henki näyttääkin kannustavan ajattelemaan utopioiden kautta kohdattaessa vaikeita ja moniäänisyyttä ylläpitäviä ongelmia. Utooppinen kerronta ohjaa aluekehityksen, mutta myös laajemminkin yhteiskunnan kehittämisen muotoja sekä toimijoihin kohdistuvia odotuksia.

Tässä artikkelissa pohdimme aluekehityksen paradokseina näyttäytyvien ydinsisältöjen suhdetta utopiaan. Tarkasteltavana on kolme utopiakirjallisuuden klassikkoa, joiden kautta peilaamme ajan, tilan, vallan ja paikan sisältöjä suhteuttaen niitä samalla nykyhetkeen. Utopiakirjallisuus edustaa yhteiskunnallisesti kantaottavaa kaunokirjallisuutta, joka pyrkii narratiivisten tekstistrategioiden avulla näyttämään periaatteessa mahdollisia, mutta pohjimmiltaan kuvitteellisia alueyhteisöjä. Kolme artikkelin tutkimusaineistona käsiteltävää teosta ovat Thomas Moren *Utopia* (1516/1971), Aldous Huxleyn *Uljas uusi maailma* (1932/2012) ja George Orwellin *Vuonna 1984* (1949/1983). Kyseiset romaanit ovat laajittaneet tunnetuimpia edustajia, ja ne ovat myös vaikuttaneet olennaisella tavalla tämän lajityylin syntyyn. Samalla ne ovat poliittisesti kiinnostavia aikakautaan heijastelevia kirjoituksia (Lahtinen 2017: 5–7; ks. myös Ameen & Neuvonen 2016). Luimme teoksia tukeutumalla kirjallisuuden maantieteeseen, joka antoi laajemman viitekehityksen lähilukumenetelmälle. Lähiluvun avulla etsimme teoksista teemoja, jotka yhdistävät eri aikakausia ja ideologioita edustaen samalla yhteiskuntien kehittämisen keskeisiä itseristiriitoja ja paradokseja.

Työmme lähtökohtana on kysymys siitä, ovatko utopiat varteenotettavia menetelmiä ja kuinka ristiriidattomina ne onnistuvat esittämään kuvitteellisia yhteiskuntia. Uskomme, että utopiat pyrkivät ohittamaan hankalat yksityiskohdat esittämällä suoraan kuviteltavissa olevan lopputuloksen (ks. Levitas 2011; Lakkala 2017). Ylevästä tavoitteestaan huolimatta ne joutuvat kompastelemaan sisäänrakennetun paradoksaalisuutensa kanssa. Aluekehittäminen sisältää utopiasia ominaisuuksia, jolloin eri toimijat joutuvat kamppailemaan olemassa olevien voimavarojen ja potentiaalisen mahdollisen välisessä jännitteessä. Varsinaisena tutkimusongelmana tarkastelemme, millaisia ovat tunnistettavat ja universaalit yhteiskuntien ja alueiden kehittämistä määrittävät teemat, ja miten ne näkyvät utopiakirjallisuuden sisällöissä. Kyseiset teemat ovat näkemyksemme mukaan paradokseja, koska niiden muodostamissa risteyksissä erilaiset arvonäkökulmat kohtaavat toisensa mahdollistaen erisuuntaisia ja jopa täysin vastakkaisia tulkintoja.

Aineiston lähilukua teoriaohjaaviksi avainsanoiksi nimesimme *ajan*, *tilan*, *vallan* ja *paikan*, joita esittelemme seikkaperäisemmin utopiakirjallisuudesta nostettavien näytteiden avulla artikkelin analyysiosuudessa. Käsittelemme klassikkoteoksia etsimällä niistä kuvitteellista, reaalista ja eri aikakausia sekä ideologioita yhdistäviä paradoksaalisuuden ydinteemoja. Lopuksi pohdimme, miten

aluekehittämisen ajankohtaiset haasteet vertautuvat lähiluvun kohteeksi valittuihin klassikkoteoksiin. Kantavaksi johtolangaksi nousee paradokseille ominainen kosto-ongelma, joka osoittaa ajan, tilan, vallan ja paikan mahdollistamat erisuuntaiset valinnat sekä niiden sisältämät jännitteet.

Alue, kieli ja maan kirjoittaminen

Yhteiskuntamaantieteessä aluetta ja alueellisuutta määritellään ja tulkitaan monista näkökulmista (esim. Paasi ym. 2018). Alueet ja paikat ovat yhteiskunnallisten projektien ja tekemisen tapojen työkaluja, alustoja ja rajoituksia, joihin perustuen luontoa sekä sosiaalista järjestystä muokataan (Entrikin 2018: 53). Vastaavasti eri mittakaavoilla hahmottuvat aluejaot kuvastavat vallan jäsentymistä niin hallintona, infrastruktuurina kuin rakennettuna ympäristönäkin. Valtiotasolla vallan ja alueen suhde institutionalisoituu muun muassa poliittisena järjestelmänä, johon liittyy aluerakenteen jatkuva muokkaaminen ja sen tilasuhteiden sääntely (Moisio 2012: 29–30).

Toimijuuksien välistä kommunikaatiota korostava aluekehittäminen on monitasoista, laaja-alaista ja alueperustaista toimintaa, jonka tavoitteena on kansalaisten hyvän elämän ja yritysten menestyksen edellytysten parantaminen (Katajamäki 2011). Suomen liittyttyä Euroopan unioniin (EU) vuonna 1995 ohjelmallisuudesta ja projektiluonteisuudesta on tullut täälläkin aluekehittämisen arkipäivää (Keränen 2012: 4–22). Samalla toimijuuteen sisältyy vapaaehtoisen sektorin kasvava rooli. Siirtymä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon on entisestään korostanut alueiden välistä kilpailuasetelmaa sekä toimijuuden määrittämisen laajentumista yrityksiin ja yksittäisiin kansalaisiin saakka (ks. Moisio 2012).

Moniäänisyyden lisääntyminen nykyuotoisessa kilpailuvaltiossa näkyy siten, että kehittämällä tarkoitetaan yhden tai useamman toimijan puuttumista kehitykseen omista arvolähtökohdistaan käsin. Samalla korostuu kansalaisten aiempaa suurempi vastuu itsestään ja lähiympäristöstään. Visionäärisuus, ratkaisukeskeisyys ja utopiasuus ovat tulleet osaksi etenkin uusien toimijoiden, kuten yritysten, puhetapoja (vrt. Sotarauta 1997). Niin ikään yllättäviä yhteyksiä ja tapahtumallisuutta ylläpitävät kompleksisuuden ekologiat on nostettu selittämään alueiden uusiutumiskykyä ja luovaa potentiaalia (ks. Florida 2002; Martin & Sunley 2007).

Yhteiskunnallisuus perustuu kielellä jakamiseen, jolloin poliittiset kannanotot, hallinnolliset

päätökset ja aluekehittäminen voidaan tulkita kertomamuotoina tai toimijuuksista ponnistavina diskursseina, jotka pyrkivät vaikuttamaan ja saamaan aikaan muutoksia (Foucault: 1972: 49–50; 1980; Gregory 1994: 101–102). Aluekehittämistä onkin hedelmällistä lähestyä kielellisyyden näkökulmista, jolloin ihmisten ja instituutioiden välisissä kommunikaatioprosesseissa muodostuvat luottamuksen, vakuuttamisen ja määrittelemisen käytänteet tulevat näkyviin. Aluekehittäminen on tässä mielessä Martin Grenin (1994) määrittelemää ”maan kirjoittamista” tai Robert D. Sackin luonnehtimaa (2010) ”paikan tekemistä” käsitteiden varsinaisissa merkityksissä. Sen käytännössä kaavat, suunnitelmat sekä poliittiset ja hallinnolliset päätökset materialisoituvat viime kädessä yhdyskuntien arkisena käyttöympäristönä. Käytännössä maan kirjoittaminen perustuu ihmisten kielellistämisiin sopimuksiin, päätöksiin ja suunnitelmiin. Ne puolestaan perustuvat informatiivisiin suostuttelun ja esittämisen tapoihin, joista on löydettävissä niin draamaa kuin ilmeisiä kertomusrakenteitakin.

Maan kirjoittamisessa ja paikan tekemisen tavoissa korostuvat alueiden omaehtoisuus sekä rohkeus toimia tavoilla, jotka edistävät monenlaisia valintoja osana relationaalisia merkitys- ja toimijarakenteita. Tästä juontuvat myös tässä artikkelissa käyttämämme paradoksit. Ensinnäkään aika ei ole maan kirjoittamisessa lahjomaton, vaan sille annettavat tulkinnat ovat manipuloitavissa, jolloin alueet kirjoittavat oman historiansa, nykyisyytensä ja tulevaisuutensa. Vastaavasti tila hahmottuu osana prosesseja, joissa tilasuhteita määritellään ja niistä neuvotellaan verkostomaisen toimijuuksien kautta ja niiden käynnistämässä aluerakennetta muuntelevissa projekteissa. Samalla tavalla valtaa käytetään valvutuneesti silloin, kun sitä jaetaan ja paikallisyhteisöjä innostetaan, vastuullistetaan ja valtaistetaan toimimaan oman yhteisönsä ja alueensa kehittämisen edistämiseksi. Lisäksi ihmisillä on edelleen tarve sitoutua paikkoihin emotionaalisesti. Kiinnittymisen merkitys ei ole vähentynyt, vaikka liikkuvuus lisääntyykin. Alueyhteisöt rakentavat identiteettiään liittymällä ylipaikallisiin rakenteisiin kulttuurisen ja taloudellisen vaihdannan eri muodoissa sekä erilaisten sopimuksien ja yhteisten pyrkimyksien kautta.

Yhteiskunnallista unelmointia kirjallisuuden keinoin

Kirjallisuuden maantieteessä tarkastellaan tekstuaalisuuden reunaehtoja ottamalla kantaa siihen, kuinka kirjallisuus osallistuu alueiden ja paikkojen

merkitysrakenteiden määrittelyyn (mm. Shields 1991: 31–32; Alexander 2015: 4–5). Lähestymistavan yleisenä lähtökohtana on kuvitteellisen ja todellisen välillä vallitsevan vuorovaikutussuhteen tarkastelu. Pohjimmiltaan on mahdotonta kirjoittaa fiktiota ilman tartuntapintaa kielen kautta yhteisesti jaettavaan maailmallisuuteen. Siksi kirjallinen esittäminen ei ole koskaan puhdasta kuvitelmaa (Hutcheon 1980: 88–89; Osborne 1996: 29–30; Ridanpää 2005: 19–23). Eleyssä elämässä koetut tapahtumat innoittavat kuvitteellisia juonirakenteita ja toisaalta kirjalliset kertomukset käynnistävät todellisuutta muuntelevan tai siihen osallistuvan tapahtumasarjan viittaamalla esimerkiksi kriittisesti vallitseviin olosuhteisiin kertomuksen ulkopuolella (Waugh 1985: 96–98; Saariluoma 1992: 23; Brosseau 1994: 342–343).

Kaunokirjallisuuden lajityyppiä, jonka teokset kuvaavat onnistunutta tai epäonnistunutta paikkaa, kutsutaan utopia- ja dystopia-kirjallisuudeksi (artikkelissamme käytämme johdonmukaisesti vain käsitettä utopiakirjallisuus). Utopia tuli käsitteenä tunnetuksi juuri Thomas Moren samannimisestä teoksesta tarkoittaen paikkaa, jota ei ole olemassa. Kreikan kielessä *u* tarkoittaa ”ei” ja *topos* ”paikkaa”. Vaihtoehtoisesti utopia on tulkittu onnelaksi, jolloin etuliitteen *u* ääntämisasun muuntuminen muotoon *eu* tarkoittaakin onnellisten paikkaa. Usein utopia ymmärretäänkin Moren *Utopian* innoittamana onnellisten ideaalipaikkana, jota ei voida todellisuudessa saavuttaa (Claeys & Sargent 1999: 1, 6–13; Lahtinen 2002: 169; Levitas 2011: 3–6). Dystopia tarkoittaa vastakohtaisesti kuvitteellista onnettomien paikkaa (Palmgren 1963: 57; Lahtinen 2002: 219; Karhu 2016: 28–32; vrt. Kumar 2003).

Utopian läheisiä rinnakkaiskäsitteitä ovat utopismi, utopisti, utoppinen suunnittelu ja utopia-yhteisöt. Utopioiden syntymisen edellytyksenä pidetään ihmisessä luonnostaan piilevää taipumusta haaveilla paremmasta maailmasta. Yhteiskunnalliseen unelmointiin (*social dreaming*) liittyy vahvasti onnellisuuden ja täydellisyyden tavoittelu, jota nimitetään utopismiksi (Mårtensson 1991: 508; Sargent 2010: 5; Levitas 2011: 192). Yhteiskunnallinen unelmointi voi johtaa utoppiseen mielentilaan (*utopian mentality*), jolloin realistiset todellisuuden piirteet sivuutetaan epäolennaisina (esim. Mannheim 1979: 184–185). Poikkeuksellisen vahvasti paremmasta maailmasta haaveilevaa, jopa sen toteuttamiseen pyrkivää, henkilöä kutsutaan utopistiksi (Claeys & Sargent 1999: 1, 6–13).

Utopoppisella suunnittelulla tarkoitetaan Karl Popperin (1957: 64–69; 1963: 357–360) määrittelemää sekä kritisoiamaa kokonaisvaltaista yhteen

pohjapiirroksen (*blue print*) perustuvaa yhteiskuntasuunnitelmaa. Yleisemmin sillä tarkoitetaan myös korkealentoista ja visioivaa näkökulmaa, joka esittelee jonkin hankkeen futuristisena tai mielikuvituksellisena, mutta periaatteessa toteuttamiskelpoisena. Utopiayhteisöiksi puolestaan nimitetään pienisyhteiskuntia, jotka ovat todellisia asuin- ja työyhteisöjä. Ne toimivat valitsemiansa ihanteiden ja ideologioiden puitteissa määrättyllä alueella, omina etnisinä ja kulttuurisina saarekkeinaan. Tunnetuimpia suomalaisia utopiayhteisöjä ovat muun muassa August Nordenskiöldin perustama Uusi Jerusalem Sierra Leonessa sekä Matti Kurikan Sointula Kanadassa (Peltoniemi 1985: 15–22; 41–62; Sargent 2010: 34–35; Lahti 2017).

Ihanneyhteiskuntien kuvaukset ja niitä koskevat suunnitelmat sisältävät aina joitakin tilaan perustuvia määritelmiä, joiden kautta ne tehdään ymmärrettäviksi ja havaittaviksi. Usein mielikuvituksen tukena käytetään karttoja ja piirustuksia sekä nykyaikana esimerkiksi tietokonemallinnusta. Tulevaisuutta onkin hyvin vaikea ajatella ilman, että sitä kehystäisi tilallisuus tai jokin paikka. Ääneen lausutut, kartoitetut ja kirjoitetut utopiat omaavat tässä mielessä maantieteen hohdokkuudesta kumpuavaa vakuuttavuutta, joka vetoaa ihmisiin ja saa heidät jopa perustamaan utopiayhteisöjä. Useimpien tunnettujen hankkeiden kohtalona on kuitenkin kompastua omaan utooppiseen mahdollisuuteensa. Vaikka utooppinen ajattelu on yhteiskunnallisen kuvittelun ja muotoilun väline, se ei ole todellinen vaihtoehto itsessään.

Utopian paradoksiluonto

Utopia on määritelmällisesti toteutumaton, koska se tarkoittaa mahdotonta, saavuttamatonta tai toivottua yhteiskunnallista visiota, joka on aina askeleen edellä tulevaisuudessa. Se on jotakin, joka on jatkuvassa tulemisen tilassa – eräänlaista paikallisuuden ideasta kumpuavaa, muusta maailmallisuudesta eristettyä virtuaalisuutta nykyisyydessä. Utopian paradoksiluonne näkyy siten, että se lakkaa olemasta utopia, jos se toteutuu elettyinä ja koettuna yhteiskunnallisena arkena (esim. Mårtensson 1991: 480; Levitas 2011: 29–30). Utopiayhteisö rajallisena siirtokuntana, kylänä tai alueena onkin usein perustettu etulinakkeeksi tavoittelemaan laajempaa ihanneyhteiskuntaa, joka tuskin koskaan toteutuu, eikä olisi enää toteutuessaan utopia. Utopiayhteisöjen koossa pitävä voima on utooppisen mielikuvituksen kannattelema ”toivon maantiede”, haave paremmasta huomisesta ja paremmasta paikasta (vrt. Harvey 2000).

Utopiat ja paradoksit ovat lähisukulaisia, sillä kummatkin kiinnostavat ihmisiä näennäisesti järjenvastaisen sekä arvoituksellisen logiikkansa takia. Christopher Janawayn (1995: 388) näkemyksen mukaan paradoksi syntyy, kun jokin ihmisen järjelyprosessissa pettää aiheuttaen loogiseen päättelyketjuun perustuvan kummallisen lopputuloksen, mutta on vaikeaa suoraan osoittaa, missä vika varsinaisesti piilee. Usein paradoksi selitetään antiikin ajoilta peräisin olevina klassisina liikettä, moneutta, tilaa ja aikaa koskevinä järjen ristiriitoina (esim. Palmer 2017).

Paradoksi-sana on peräisin kreikankielisistä sanoista *para* (vastaan) ja *doksa* (oppi tai näkemys), ja tarkoittaa siis ”vastaoppia” tai ”vastanäkemystä”. Sanakirjamääritelmän mukaan paradoksi on näennäisesti järjenvastainen tai yhtä hyvin näennäisesti järkevä väite, joka osoittautuu kummassakin tapauksessa hämmentävästi vastakohtakseen (Paradox 2017). Väljästi ymmärrettynä paradoksina pidetään lähes mitä tahansa väittämää, ilmiötä tai rinnasteisuutta, johon sisältyy arvoituksellinen tai oudoksettava ristiriita. Paradoksin ehdoksi riittää tällöin ilmeisessä piilevä vastakkaisuuden, skaalautuvuuden ja vastavuoroisuuden leikki, joka samalla hämärtää ilmeisen määritelmällistä perustaa. Esimerkiksi *paikallinen* on mahdollista käsittää paikallisuutena vain, mikäli se liittyy osaksi laajempia ylipaikallisia sekä alueellisia tilasuhteita (ks. myös Rytteri & Lukkarinen 2017).

Kosto-ongelma (*revenge problem*) muotoutui käsitteeksi kielen- ja logiikan tutkimuksessa kuvaamaan vaikeutta ratkaista paradokseihin sisältyvä keskinäisriippuvuuteen perustuva ristiriita. (ks. esim. Janaway 1995: 388; Field 2012: 78–79; Schurz 2012: 8–13; Bacon 2015: 4–12). Analyttiseen tarkasteluun perustuva paradoksin ratkaisuyritys johtaa niissä piilevän ristiriidan kohtaamiseen: vastakkaisuus vain vahvistuu, kun paradoksia yritetään ratkaista esimerkiksi valitsemalla jonkin ilmiön kahdesta keskenään riippuvasta, mutta samanaikaisesti vastakkaisina näyttäytyvistä puolista vain toinen (Lewis 2000: 763). Dikotomiat osoittavat ääripäiden edellyttävän toisensa: ei ole rumaa ilman jotakin kaunista tai hyvää ilman jotakin pahaa.

On myös niin, että harvat unelmoivat dystopias- ta, sillä sinne pikemminkin joudutaan tavoiteltaessa utopiaa. Taustalla on ajatus, että ihanteellistettu tulevaisuus sisältää itsessään paradoksin, joka altistaa kosto-ongelmalle. Utopiat ovat monesti olleet ratkaisuyrityksiä, joilla on pyritty vastaamaan joihinkin haasteisiin. Ratkaisuyritykset ovat kuitenkin johtaneet uusiin, usein entistä suurempiin ongelmiin (mm. Popper 1963: 359–360). Esi-

merkiksi jokin mitätöity näkökulma saattaa tehdä paluun entistäkin väkevämpänä, jolloin riitely tekee järkevän toiminnan mahdolliseksi. Aluekehityksen yhteydessä tämä dynamiikka korostuu esimerkiksi maaseudun ja kaupungin välistä suhdetta määriteltäessä: maaseutu ja kaupunki nähdään usein vastakkainasetteluna, vaikka ne ovat loogisesti sekä toiminnallisesti määriteltävissä vain toistensa kautta. Asetelma osoittaa kosto-ongelman perustavanlaatuisuuden yhteiskunnallisessa keskustelussa. Jos keskustelu ei tunnista paradoksia, latistaa kosto-ongelman ansa kehittämisen mahdollisuuden.

Aineistona kolme klassikkoa

Selvitimme tutkimuksessamme näkyvätkö nykyyhteydessä tunnistettavat maantieteen peruskäsitteistöön ankkuroituvat paradoksit (aika, tila, valta ja paikka) myös kirjallisuudessa. Kolmen tunnetuimman utopiakirjallisuuden klassikkotekstin kautta huomasimme, että aluekehittämisen kipupisteet toistuvat myös osana kirjallisuuden kertomuksellisuutta. Näin ollen pääsimme nopeasti käsiksi siteerattuihin tulkintoihin muistaen kuitenkin samalla, että läpikotaisin luettujen teoksien kohdalla aikaisempien kommentaattoreiden kanonisointi on tavallista sekä yhteiskuntakriittiset ylitulkinat sangen yleisiä (Hough 1971: 13–15; Sharp 2000: 327–328; Hones 2015: 3). Ensisijaiseksi mielenkiintomme kohteeksi nousi se, mitkä teemat sekä millainen maantiede ja alueellisuus yhdistävät eri aikakausia ja ideologioita. (Pocock 1988: 95–96; Ridanpää 2005: 17–18). Analyysiä tehdessämme huomasimme myös, ettei näitä teoksia ole aikaisemmin tarkasteltu alueita, paikkoja ja tilallisuutta ilmentäviin käsitteisiin tukeutuen (vrt. Eagleton 1983: 5–6; Short 1991: 159–165).

Moren *Utopian* (1516/1971) tulkitaan kriitsoineen keskiajan Euroopan eriarvoisuutta. Teos kertoo onnellista elämää viettävistä ihmisistä, jotka asuvat kaukaisella Utopia-nimisellä saarella (Itkonen-Kaila 1998: 10–15; Schmidt 2009: 34–35). Moren kuvausta on pidetty nykyaikaisen hyvinvointivaltion varhaisena suunnitelmana. Teos on kirjoitettu 1500-luvulla Englannissa, missä kirkolla ja kuningashuoneella oli merkittävä vaikutusvalta aikalaisiinsa. Ajalle ominaista olivat jännitteiset suhteet säätyluokkien välillä, jolloin yläluokkien luomat sääty-yhteiskunnan olemassaoloa suojelevat lait ja uskonnolliset arvot määrittivät ihmisen identiteettiä. Elämä oli hidastempoista, sillä liikkumisen teknologiaa edustivat hevoset ja purjealukset. Kolonisaation myötä eurooppalainen

maailmankuva laajeni ja Euroopassa tutustuttiin eksoottisiin kulttuureihin, mausteisiin ja kasvilajeihin.

Moren teoksessa kertojaäänänenä on kuvitteellinen kirjailija, joka referoi yhteiskuntakriittistä portugalilaista tutkimusmatkailijaa Raphael Hythlodaeusta¹. More pyrkii häivyttämään todellisen kirjailijaminänsä taustalle, ettei hän liian ilmeisesti kritisoi kuningasta esittelemällä parempia tapoja järjestää yhteiskunta kuin keskiajan Englannissa oli tuolloin tapana. Uskonnollista ilmoitustuutua tai esivaltaa ei yleensä kyseenalaistettu 1500-luvulla, mutta More olikin toisinajattelija, joka lopulta menetti henkensä ihanteidensa puolesta.

Aldous Huxleyn *Uljas uusi maailma* (1932/2012) on kirjoitettu suuren taloudellisen laman aikana. Huxley kuvaa teoksessaan pitkälle edistyneiden biotieteiden menetelmin järjestetyn luokkayhteiskunnan elämää Maailmanvaltiossa (Suljic & Özturk 2013: 30–39; Karhu 2016: 41). George Orwellin *Vuonna 1984* (1949/1983) on puolestaan kirjoitettu toisen maailmansodan jälkimainingeissa ajalle ominaisen kommunismin uhan ilmapiirin sähköistämänä. Romaani kertoo pelonsekaisesta elämästä Oceanian² suurvaltiossa, missä tyrannimaisesti hallitseva Puolue tehovalvoo kansalaisiaan (Lahtinen 2002: 219–220; Karhu 2016: 44).

Kumpikin edellä manituista dystopioista kirjoitettiin yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, jossa korkein poliittinen johto käytti valtaa kansalaisiinsa määrittäen heidän identiteettiään osana valtiota ja jaettua historiallisuutta. Taustalla oli suurille yhtenäiskertomuksille ja 1900-luvun alussa erityisen voimakkaana korostuneelle nationalismin aatteelle tyypillinen ajatus yhdestä kansasta, kielestä ja elintilasta. Kansallisvaltio-ajatuksen kehittyessä osana modernisaatiokemitystä syntyi kokonaan uusia vallan ja hallinnan mekanismeja, joiden summana myös aikakauden kansalaissubjekti kasvoi hyödylliseen, kuuliaiseen ja tuottavaan kansalaisuuteen (Foucault 2010). Kehittyvät teknologiat muuttivat liikennettä ja tiedonvälitystä valtioiden sisällä ja välillä. Tuoreet keksinnöt, kuten puhelin ja radiopuhelin yleistyivät nopeasti. Myös lentokoneiden aikakausi oli alkanut. Huxleyn ja Orwellin teoksissa näkyy aika- ja tilakäsityksen muutos, joka vie kohti viestintäteknologioiden avaamaa kansainvälistymisen aikakautta.

Huxleyn ja Orwellin teoksissa on useita kertojaääniä, joka ovat tiedoiltaan ja moraaliltaan rajoituneita, niin kutsuttuja epäluotettavia kertojia (ks. Booth 1961: 211–242). Orwell kuvaa tarinan tosik-

¹ Hythlodaeus on johdettu latinasta ja se tarkoittaa palaturin puhujaa (Sargent 2010: 22).

² Käytämme Oceaniasta WSOY:n viidennen painoksen Oiva Talvitien suomennoksen kirjoitusasua.

komaisesti ja voimakkaasti päähenkilö-Winstonin maailmallisuuden ympärille kietoutuen, kun taas Huxley käyttää kertojina tasapuolisemmin useampia tarinansa henkilöistä. Huxleyllä kerronnan sävy on etäinen, mutta toisaalta myös humoristinen.

Lähiluku (*close reading*) on kirjallisuuden-tutkimuksen tieteellinen metodi, jolla viitataan väljimmillään huolelliseen ja ymmärtävään kirja-teoksen tulkintaan (Pöytä 2010: 331–333). Tarkoitus ei ole lukea tekstiä samalla tavalla kerta toisensa jälkeen, vaan syventää tekstin ymmärrystä jokaisella lukukerralla. Ensimmäinen lukukerta on lähinnä tekstiin tutustuvaa, kunnes toistuvien lukukertojen myötä kokonaisuus hahmottuu johtaen lopulta uusien tekstitulkintojen löytymiseen. Lähilukeminen on myös lukukertojen tahdissa toistuvaa kirjoittamista, jossa tekstistä pyritään löytämään uusia merkityssisältöjä (emt. 338–339).

Luimme klassikot aluksi ilman etukäteispohdintoja, kartoittaen yleisellä tasolla niiden sisältämiä kiinnostavia teemoja. Haasteelliseksi utopiakirjallisuuden tulkinnoissa osoittautui muun muassa ironian, mustan huumorin tai sarkasmin tunnistaminen. Alustavan lukukerran jälkeen siirryimme tarkastelemaan teksteissä esiintyvää paradoksaalisuutta yhteiskuntamaantieteen ja aluekehittämisen teemoissa. Kirjoitimme havaintojamme tutkimuspäiväkirjaan suorina lainauksina. Viimeisessä luvuvaiheessa luimme klassikkotekstejä anakronistisina näytteinä aikakausista, jotka eivät ole palautettavissa autenttisina nykyhetkeen. Samalla siirryimme analyysissämme kohti teoriaohjautuvuutta ja hyväksyimme, että tulkintamme sisältävät nykyisyydestä käsin määritellyjä arvoja ja käsitteitä. Hyödynsimme tätä tietoisena strategiana utopioiden jäsentelyssä suhteessa neljään laajempaan aluekehittämistä jäsentävään paradoksiin, jollaisiksi aineistosta nostettiin ajan, tilan, vallan ja paikan paradoksit. Määrittelimme nämä paradoksit aikakaudesta tai ideologiasta osin riippumattomiksi kategorioiksi, jotka näkyvät olettamuksemme mukaan myös tämän päivän aluekehittämisessä.

Aluekehittämisen paradoksit utopiakirjallisuudessa

Aika

Pysyvyyden ja muutoksen välinen ristiriita osoitetaan teoksissa useaan otteeseen. More pyrkii alla olevassa näytteessä esittämään Utopian pysähtyneenä tilana, eräänlaisena nostalgisena nykyisyytenä. Aikaa on kuitenkin vaikea manipuloida jopa

kertomuksessa, sillä Utopiasta on tullut sellainen, jollaisena se kirjassa kuvataan vain monien historiallisten käänteiden ja kehittämisen tuloksena. Nostalginen nykyisyys uhmaa ajan muutosvoimaa ihannoimalla menneisyyttä, mutta siihen sisältyy hiljainen tunnustus; kaikki on muuttuvaista.

Utopialaisilla on tunnontarkasti kirjoitetut vuosikirjat, joihin sisältyy 1760 vuoden historia. [...] Jos tuntee kaupungeista yhden, tuntee ne kaikki. Niin täydelleen samanlaisia ne ovat. [...] Kieli, tavat, hallintolaitokset ja lait ovat kaikissa aivan samat. [...] Mikään kaupunki ei tunne houkutusta maiden- sa laajentamiseen. [...] Liikäväestöllä täydennetään muiden kaupunkien vajuus. [Kuitenkin...] Talot olivat aluksi matalia, jonkinlaisia pieniä mökkejä ja majoja. [...] Nyt kaikki talot ovat kolmikerroksisia ja komeita. (More 1971: 77, 74–75, 80)

Orwellin ja Huxleyn dystopiat sijoittuvat kirjoitushetkestä katsoen tulevaisuuteen. Maailmanvaltioiden ja Oceanian vallanpitäjät muuntelevat menneisyyttä luomalla tilalle uutta sepitteellistä historiaa. Näissä valtioissa hyödynnetään ajan paradoksia yhdistelemällä mennyttä ja tulevaa luovalla tavalla. Tarinoiden vallanpitäjät väittävät, että yhteiskunnalle on haitallista ihannoida omaa historiaansa, vaikka he itse todistavat historian voiman vääristelemällä sitä omia tarkoituksiperiään varten. Tämä osoittaa sen, että alueyhteisöjen ja kansakuntien on vaikea elää ilman käsitystä menneestä ajasta, jonka varaan identiteetti rakentuu.

Sotaretki menneisyyttä vastaan: museoiden sulkeminen, muistomerkkien räjäyttäminen, kaikkien ennen a.F. 150 julkaistujen kirjojen takavarikoiminen. [...] Te kaikki muistatte Herramme Fordin kauniin ja innoittuneen lauselman: 'Historia on huijausta!' Siitä syystä teille ei opeteta historiaa. [Mutta...] Nyt meillä on Maailmanvaltio, Fordin-päivän vietot, yhteislaulut ja solidaarisuuspalvelukset. [...] Herramme Fordin omituisen näköinen vanha kromiteräspatas. (Huxley 2012: 62, 46, 64, 167)

Merkkihenkilöt, tapahtumat, patsaat, rakennukset ja muistomerkit rakentavat siltaa menneisyydestä nykyisyyteen. Ne ovat niitä pystyttäneiden yhteiskuntien maailmallisuuden aineellisia symboleja, joiden tarkoituksena on luoda pysyvyyttä ja jatkuvuutta (Hayden 1995: 15–20). Menneisyyden kertominen halutussa tyylilajissa on yritys hallita lineaarisena näyttäytyvää aikaa syklisyytenä, jonka avulla niin menneisyyttä kuin tulevaisuuttakin on mahdollista manipuloida nykyisyydestä käsin. Aikaan liittyvät ristiriitaisuudet klassikoissa kumpuavatkin siitä, että ihminen ei kykene varsi-

naisesti hallitsemaan aikaa, vaikka toivoisi pystyvän siihen.

Historia on pysähtynyt. Mitään muuta ei ole jäljellä kuin loppumaton nykyhetki, jossa Puolue on aina oikeassa. [...] Jos Puolueen keksimä valhe sai yleisen hyväksynnän – jos kaikki dokumentit väittivät samaa – silloin valheesta tuli osa historiaa ja totuutta. 'Joka hallitsee menneisyyttä, hallitsee tulevaisuutta.' (Orwell 1983: 172, 40)

Tila

More pyrkii luomaan illuusion absoluuttisesta rajallisuudesta kuvaamalla Utopian saarena. Hän joutuu kuitenkin useaan otteeseen laistamaan tästä periaatteesta. Utopiakirjallisuudessa valtioiden rajat ovat jatkuvasti muuttuneet kertomuksien sisällä vallitsevien tulkintojen mukana. Rajat ja kartat osoittavat hallinnon ja hallinnan piirin; ne luodaan palvelemaan kulloisiakin sivistyksellisiä, poliittisia ja taloudellisia tarkoituksia (Kolosov 2015: 33–56). Tila on abstraktio, joka esittäytyy rajallisina ja avoimina suhteina, mutta jonka vaikutukset maan pinnalla näkyvät tietoisina territoriaalisuutta osoittavina pyyteinä, toimina ja vallankäyttönä. Utopian valloittanut mahtimies katkaisi saarelaisten kontaktit ulkomaailmaan, mutta tämä ei myöhemmin estänyt heitä luomasta yhteyksiä asetettujen rajojensa ulkopuolelle.

Muoin meri ei ympäröinyt tätä maata joka puolelta. Nykyisen tilan on saanut aikaan saaren valloittaja Utopus. [...] Hän päätti katkaista viidentoista mailin pituisen kannaksen, joka yhdistää paikan mantereeseen ja meri pääsi ympäröimään alueen. [Kuitenkin...] Joukko [Utopian] kansalaisia saa tehtäväkseen perustaa siirtokuntia läheiselle mantereelle. (More 1971: 74, 88)

Rajat määrittävät, miten valuutta, tavarat, ideologiat ja ihmiset liikkuvat. Tosielämässäkkin rajat ovat yhtä aikaa niin kuvitteellisia, tulkinnallisia kuin ehdottomiakin (mm. Said 1979; Anderson 1991; Lehtonen 2015: 54). Raja-alueet itsesään ovat välitiloja, joissa tapahtuu vaihdantaa, kontrollia, vertailua, sekoittumista ja kauppaa – niin laillista kuin laitontakin.

Päärajojen yli ei saa mennä mikään muu kuin pommit. [...] Oceanialainen ei milloinkaan näe ainoatakaan Euraasian tai Itä-Aasian kansalaista ja vieraiden kielten osaaminen on kiellettyä. [Kuitenkin...] Ylivaltioiden rajat ovat paikoin harkinnanvaraisia. Rajat liikkuvat edestakaisin. [...] Ihmiset tuon taivaan alla, hekin olivat hyvin samanlaisia kaikkialla, koko maa-

ilmassa kaikkialla vihan ja valheiden muurien erottamia ja silti jokseenkin tarkkaan samanlaisia (Orwell 1983: 206–207, 216–217, 244)

Moren kertomusta on innoittanut keskiajan Euroopassa vallinnut epäoikeudenmukaisuus. Kirjailijan mielestä vaikutusvaltaiset ylimykset rajoittivat omaisuuttaan suojellessaan tarpeettoman paljon muiden liikkumisvapautta. Huxley ja Orwellkin kuvaavat liikkumisen rajoitteita totalitääriselle valtiolle ominaisella tavalla. Paikkojen käyttöä säädelään yleisillä järjestyssäännöillä, laeilla ja pelolla, mutta myös sosiaaliseen ryhmään perustuvana valmiiksi annettuna arvojärjestyksenä.

Jos jotkut haluavat nähdä toisessa kaupungissa asuvia ystäviään tai katsella itse kaupunkia, he saavat syfogranteilta tai traniboreilta helposti luvan. [Mutta...] Jos joku omin luvin poistuu omalta alueeltaan ja tavataan ilman kaupunginvanhimman lupakirjetä, häntä rangaistaan ankarasti. (More 1971: 95–96)

Oli erittäin harvinaista, että kukaan sai sisältä nähdä kenenkään Sisärenkaan jäsenen asunnon tai edes tulla siihen osaan kaupunkia, jossa heitä asui. (Orwell 1983: 186)

Kaupunki ja maaseutu muodostavat klassikko-teoksissa parin, jossa ne sisältävät toisensa toiminnallisesti osana alueellista dynamiikkaa, mutta näyttäytyvät samalla käsitteellisesti keskustelua jäsentävinä symboleina osana alueellistamisen strategioita. Utopiassa harjoitetaan tasoitettavaa aluepolitiikkaa, mutta ylivertainen "metropoli" Amaurotum on Morestakin sangen houkutteleva vaihtoehto saaren johtotähdeksi. More sekä tunnustaa että vastustaa keskittämisen politiikan tehoa.

Saarella on 54 kaupunkia, kaikki suuria ja komeita. [...] Liikaväestöllä täydennetään muiden kaupunkien vajuus. [...] Jokaisessa kaupunkivaltiossa on 6000 perhekuntaa. [Kuitenkin...] Amaurotum on kaupungeista arvokkain.³ [...] Se yhteisneuvoston kokoontumispaikkana nauttii muiden kaupunkien kunnioitusta. Amaurotumiin hankitaan tiedot siitä, mitä lajia milläkin seudulla on tuotettu runsaasti ja missä taas sato on ollut niukempi. Tämän jälkeen toiset omasta yltäkylläisyydestään korjaavat heti toisten puutteen. (More 1971: 77–78, 96–97)

Kaupunkikeskeistä Maailmanvaltiota johtava tieteesen uskova eliitti tunnustaa maaseudun

³ Olemme käyttäneet järjestelmällisesti Itkonen-Kailan suomennosta vuodelta 1971. Kielestä ja painoksesta riippuen Moren teoksessa ilmenee suuriakin poikkeavuuksia. Esimerkiksi englanninkielisissä käännöksissä Amaurotum määritellään saaren keskellä sijaitseväksi pääkaupungiksi (ks. More 2007: 34).

olemassaolon ja sen jonkinlaisen yhteiskunnallisen tarpeellisuuden, ellei jopa välttämättömyyden, mutta jalostaa silti asukkaansa vihaamaan kaikkea maaseutuun liittyvää suurten kaupunkien etujen palvelemiseksi. Maaseudulle karkottaminen on niin ikään rangaistus.

Pidämme parempana pysyttää kolmanneksen väestöstä maaseudulla. [Mutta...] Oloutamme kansan joukkomme vihaamaan maaseutua. [...] Aion anoa hänen siirtämistään alimman luokan alakeskukseen ja karkottamistaan mahdollisimman kauas kaikista suuremmista väestökeskuksista. Islannissa hänellä on vain vähän tilaisuutta harhauttaa muita. (Huxley 2012: 228, 36, 157)

Valta

Poliittisen vallan institutionalisoituminen näkyy alueellisesti jäsenyvinä territorioina, joissa arkielämän käytänteet rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettujen sääntöjen, lakien, rajojen ja valtasuhteiden kautta (mm. Virilio 1977; Foucault 1980; Paasi 1986: 110). Valtaryhmän aseman haastajan on valtaan päästäkseen ja asemansa turvatakseen tukeuduttava samoihin keinoihin kuin edeltäjänsä. Tämä tapahtuu siten, että vallan tavoittelija kritisoi edeltäjänsä juuri niistä samoista vallankäytön tavoista, joita itsekin tulee todennäköisesti käyttämään.

Kaikki yläluokat on viskannut syrjään keskiluokka, joka houkuttelee alaluokan rinnalleen uskottelemalla sille taistelevansa vapauden ja oikeuden puolesta. Heti kun keskiluokka on saavuttanut päämääränsä, se heittää alaluokan takaisin entiseen orjuuteen ja muuttuu itse yläluokaksi. Uusi keskiluokka erotautuu jommastakummasta entisestä ryhmästä tai molemmista ja taistelu alkaa uudelleen. (Orwell 1983: 223)

Kolmessa klassikkoteoksessa kuvatut alueet ovat pakkokeinoin hallittuja, jolloin ne muistuttavat suljettuja valtioita. Esimerkiksi Moren teoksen kertojääni vaikuttaa ironisella selostaessaan epäuskottavaa onnelaa, joka samaan aikaan vertautuu suljettujen valtioiden propagandakoneiston tuotteisiin. Täydellinen vapaus on illuusio, sillä yhteiskuntien kehittäminen edellyttää säännöistä ja laeista sopimista sekä niiden noudattamista.

Syfogranttien varsinaisena ja jokseenkin ainoana tehtävänä on huolehtia siitä, ettei kukaan ole joutilaana, vaan harjoittaa utterasti ammattiaan. [...] Kunhan lakeja ei loukata, omasta edusta huolehtiminen on viisasta, mutta yhteisen edun vaaliminen on suorainen velvollisuus. (More 1971: 83, 109)

Mitä ankarammin kansalaisia valvotaan, sitä todennäköisemmin he kokevat menettävänsä vapautensa ja lopulta myös turvallisuuden tunteensa, vaikka valtaapitävien kokemus näiden puutteesta on alun alkaenkin johtanut valvonnan kiristämiseen. Huxleyn Maailmanvaltiossa harjoitettu ihmisten tieteellinen pakkokasvattaminen lainkuulliaiseksi kansalaisiksi tarkoittaa vapauksien rajoittamista, mutta samalla sen katsotaan takaavan yhteiskunta-rauhan.

Rakkauden Ministeriö huolehti laista ja järjestyksestä. [...] Poliisiopartio kierteli vakoilemassa ihmisiä ikkunoista. Partioista ei sentään tarvinnut välittää. Pahempi oli Ajatuspoliisi. [...] Täytyi elää – ja aivan vaistomaisesti elettiin – pitäen mielessä, että jokaista äännähdystä kuunneltiin ja jokaista liikahdusta pidettiin silmällä. (Orwell 1983: 6–8)

Heidät [kansalaiset] on oloutettu sellaisiksi, että he tuskin voivat käyttäytyä muulla tavoin kuin heidän on käytädyttävä. Jos jokin menee hullusti, on toki somaa [huumausaine] Se on hinta, joka meidän on maksettava tasapainosta. (Huxley 2012: 224)

Totalitarismiin liittyy yksilön alistaminen vallankäyttäjien ideologian palvelukseen, mutta kaikissa alueyhteisöjä ohjaavissa hallintomalleissa on vastaavia piirteitä. Parhaiten tämä ilmenee siinä, miten Moren kuvitteellinen saari on totalitaristisista piirteistään huolimatta esikuva demokraattisesti johdetulle valtiolle. Utopialaiset ovat järjestäneet saaren hallinnon osallistuvan kansalaisuuden ja päätösvalan tasapainottamisen varaan.

Tärkeät asiat esitetään syfogranttien neuvostolle; nämä keskustelevat niistä perhekuutiensa kanssa, neuvottelevat sitten keskenään ja ilmoittavat päätöksensä senaatille. Toisinaan asia siirretään koko saaren ylineuvoston ratkaistavaksi. (More 1971: 81)

Orwellin ja Huxleyn teosten totalitaristisesti johdettujen yhteiskuntien sisällä on demokraattista neuvotteluvaraa, yhtä lailla kuin Moren esidemokraattisessa Utopiassa on totalitarismia muistuttavia piirteitä. Jossakin vaiheessa kansalaisesta tulee yhteiskuntaa ylläpitävän rakenteen keskeinen osa, foucault'lainen itseohjautuva ja itseään ruoskiva valtiolle kuuliainen veronmaksaja, perustuipa yhteiskuntajärjestelmä minkä tahansa hallintomuodon tai ideologian varaan. Luokkanousu on mahdollinen, mutta sillä on hintansa ainakin dystopioiden maailmallisuudessa.

Maailmanohjaaja vastasi: minun annettiin valita: joko karkotus saarelle tai nimitys ohjaajien neuvostoon ja mahdollisuus kohota asianmukaisessa järjes-

tyksessä todelliseen ohjaajan virkaan. (Huxley 2012: 230)

Ellei ole muuta keinoa saada kykenevimät miehet huipulle, Puolue on täysin valmis nostamaan kokonaisen uuden hallitsevan sukupolven suoraan proletariaatin riveistä. (Orwell 1983: 232)

Paikka

Klassikkoteosten yksi näkyvimmistä piirteistä liittyy yhteiskuntien paikkaperustaiseen rakenteeseen. Oceania ja Maailmanvaltio ovat jakautuneet tarkoituksenmukaisesti sosiaalisiin luokkiin, joiden erottautumista toisistaan ylläpidetään säännöillä. Tämä näkyy kirjoissa sosiaalisten luokkien jäsenet toisistaan erottelevina asuinalueina, pukeutumisena ja käyttäytymistapoina (ks. Vaattovaara & Kortteinen 2012: 60–66). Paikan universaalina paradoksina on, että alueyhteisöt ovat yhteisöjä vain suhteessa muihin alueisiin ja yhteisöihin.

Maailmanvaltion tunnuslause: Yhteisyys, samuus, lujuus. [Kuitenkin...] Alapuolelle levittäytyivät golferhjon rakennukset, suunnattomat alakastien kasarmit ja välimuurin toisella puolen pienemmät alfa- ja beeta-jäsenten kerhon talot. (Huxley 2012: 17, 40, 82–83)

Edellytettiin, että kaikki sanovat toisiaan tovereiksi. [Mutta...] Oceanian yhteiskunnan yleisrakenteen pyramidin kärkenä on Iso Veli. [...] Iso Veljen alapuolella on Sisärengas. [...] Sisärenkaan alapuolella on Ulkorengas. [...] Vielä alempana ovat mykät prole-massat. (Orwell 1983: 25–26, 230)

Erottelevat luokkajaot ovat edellytyksenä yhteiskuntarauhalle ja hierarkioille, joiden kautta perustellaan laajemmin yhteiskunnallista eheyttä. Luokat ovat riippuvaisia toistensa työpanoksesta, joka on samalla edellytys sille, että syntyy luokkaylpeyttä. Tässä utopiakirjallisuus osoittaa viitteellisesti, kuinka ylipaikalliset toimijuudet ja monikulttuurisuus tuottavat tuloksia aluekehittämisessä.

Jokaisessa maalaistaloudessa on vähintään 40 miestä ja naista sekä lisäksi kaksi orjaa, ja näiden johdossa on viisas ja kunnioitusta nauttiva pariskunta. [...] Tällaisia orjia he pitävät alituksessa työssä ja kahleissa. [Mutta...] Kun kaikki tekevät hyödyllistä työtä, heillä on yllin kyllin kaikkea mitä tarvitaan. (More 1971: 75, 123, 88)

Alfa-lapset työskentelevät paljon uutterammin kuin me, koska ovat suunnattoman lahjakkaita. Olen to-

della hirveän iloinen, että olen beta, koska minun ei tarvitse työskennellä niin uutterasti. Me olemme paljon parempia kuin gammat ja deltat. Epsilonit ovat vielä huonompia. [Kuitenkin...] Jokainen tekee työtä toisensa puolesta. Epsilonitkin ovat hyödyllisiä. Emme tulisi toimeen ilman heitä. (Huxley: 40, 84)

Jopa tasa-arvoisina tunnettujen utopialaisten keskuudessa ilmenee vahvaa sosiaalista erottautumista, vaikka yhteiskuntakriittikkona tunnetun Moren tarkoituksena oli vastustaa eriarvoisuutta kirjallisuuden ulkopuolellakin. Samalla tämä osoittaa ristiriidan äärimmilleen viedyssä luokatonta yhteiskuntaa tavoiteltavassa sosialismin aatteessa, jollaisen yhtenä esikuvana Moren teosta pidetään (Vörlander 1965: 57; Skinner 2009: 450–451).

Koko saari on kuin yhtä perhettä. [Mutta u]topialaisilla on erilaisia uskontoja saarellaan, jopa eri kaupungeissakin. [...] Heillä on orjina omia maamiehiään. [...] Pukeutumistavassa on ero ainoastaan eri sukupuolten sekä naimisissa olevien ja naimattomien kesken; muuten se on yhtäläinen kautta koko maan. (More 1971: 97, 146, 122, 82)

Poliittisesti ja kulttuurillisesti yhtenäinen maantieteellinen alue pyrkii säilyttämään historiallisten prosessien aikana muodostuneen identiteetinsä, mutta on valmis yhteistyöhön muidenkin kanssa, jos molemmat osapuolet hyötyvät siitä. More kuvaa utopialaisten kaihtavan saariyhteisön ulkopuolella elävää kansaa, mutta toimivan silti kumppanisuhteessa ulkosaarelaiten kanssa.

Muut kansat solmivat yhtenään sopimuksia, rikkoivat ne ja uudistavat jälleen. Utopialaiset sen sijaan eivät tee niitä kenenkään kanssa. [Mutta...] Utopialaiset nimittävät liittolaisiksi näitä kansoja, jotka saavat viranomaisensa heiltä. Muita kansoja, joita he ovat auttaneet palveluksillaan, he sanovat ystäviksi. (More 1971: 131)

Zapoleetit asuvat 500 mailin päässä Utopiasta. [...] Tuo inhottava ja katala kansa. [Kuitenkin...] Tämä kansa taistelee utopialaisten puolesta keitä tahansa vastaan. [...] Samoin kuin utopialaiset etsivät käyttöönsä kunnan ihmisiä, he myös hakevat kelvottomia ottaakseen heistä hyödyn irti. (More 1971: 140)

Huxleyn kertomuksen maailmankansalaiset ovat riitaisassa suhteessa Maailmanvaltioon kuulumattomiin alkuperäiskansoihin. Tarinassa eristämistä ja halveksuntaa osakseen saava alkuperäisväestö kuitenkin harjoittaa maailman-

kansalaisten kanssa yhteistyötä muun muassa matkailun muodossa.

Kymmenen minuuttia myöhemmin he lensivät rajan yli, joka erotti sivistyksen raakalaisuudesta. [...] 'Intiaanit ja sekarotuiset noudattavat siellä luotaan työntäviä tapojaan'. [...] Lenina sanoi: 'En pidä tuosta miehestä' Hän viittasi intiaanioppaaseen, joka vei heitä intiaanikyliin. [Silti...] Silmäys kahteentoista suurimpaan intiaanikyliin, sitten lasku lounaalle Malpaisin laaksoon. Sikäläinen matkailumaja on mukava ja ylhäällä intiaanikyliässä villit luultavasti viettäisivät kesäjuhlaansa... (Huxley 2012: 113, 111, 115, 113)

Utopiakirjallisuudessa kuvataan yksilön, yhteisön sekä valtion välisiä jännitteisiä suhteita, jotka niin historialliset, fiktiiviset kuin nykyisetkin yhteiskunnat ovat tunnistaneeet. Aineisto sisältää kuvauksia siitä, miten ihmisellä on yhtäältä tarve samaistua alueyhteisöön ja olla tarpeellinen osa yhteiskuntaa sekä toisaalta halu erottautua yksilö-

nä siitä. Vaakakuppeihin asettuvat puntaroitavaksi yksilön vapaudet ja velvollisuudet muita kohtaan.

Yksinään – vapaana – ihminen on aina hävinnyt. Mutta, jos hän pystyy pakenemaan identiteettiään ja ja sulautumaan Puolueeseen hänestä tulee kaikkivoipa ja mahtava. (Orwell 1983: 290)

Ei sivilisaatiota ilman yhteiskunnallista tasapainoa. Ei yhteiskunnallista tasapainoa ilman yksilön tasapainoa. (Huxley 2012: 53)

Johtopäätökset

Asemoimme tutkimuksessamme kolme utopiakirjallisuuden klassikkoteosta osaksi kirjallisuuden maantieteen, utopia- sekä paradoksitutkimuksen käsitteistöä, ja etsimme aluekehityksen paradokseina näyttäytyvien ydinsisältöjen suhdetta utopiaan. Tarkoituksenamme on ollut hahmottaa, kuinka kertomuksellisuudesta kumpuava moni-

Taulukko 1. Aluekehittämisen neljä paradoksia.

Table 1. The four paradoxes in regional development.

	Paradoksi <i>Paradox</i>	Kosto-ongelma <i>Revenge problem</i>	Aluekehittäminen <i>Regional development</i>
Aika <i>Time</i>	Aika esitetään lineaarisena, vaikka se perustuu menneitä ja tulevaa yhdistelevään sykliseen nykyisyyteen. <i>Time is presented as linear even though it is based on a cyclical present that unifies past and future.</i>	Muuttua vai säilyttää: Muutoksen ja tulevaisuuden tekeminen nykyisyydestä käsin johtaa historian kohtaamiseen. <i>To change or to preserve: Making change and creating the future originating from the present leads to encounters with the past.</i>	Historian ja jatkuvuuden tunnistava tulevaisuuden rohkeasti tavoitteellinen kuvittelu osana alueiden kehittämistä. <i>Regional development policy that recognizes history and continuity, being boldly goal-directed and imaginative at the same time.</i>
Tila <i>Space</i>	Tila sisältää yhtä aikaa rajallisia, avoimia ja lomittaisia suhteita, jotka muodostavat mallintamattoman hallinnallisuuden kokonaisuuden. <i>Simultaneously, space contains limited, open and overlapping relations that form an unmodelled unity of governmentality.</i>	Hallita vai hajottaa: Hallinnolliset rajoitukset, vapaudet sekä etuoikeudet synnyttävät ennalta-arvaamattomia verkostorakenteita. <i>To rule or to divide: Governmental restrictions, liberties and privileges generate unforeseeable network structures.</i>	Verkostomaiseen toimijuuteen ja jaettuun teemoihin perustuvien tilasuhteiden aktiivinen managerointi. <i>Active management of spatial relations that are built on network-based actorship with shared themes.</i>
Valta <i>Power</i>	Johtajuuden säilyttäminen edellyttää samanaikaista vallan jakamista ja keskittämistä sekä sen näkymistä ja piilottamista. <i>Retaining leadership requires simultaneous centralization and decentralization of power, along with expressing and concealing it.</i>	Kannattaa vai vastustaa: Mitä enemmän valtaa käytetään tai tavoitellaan, sitä enemmän synnytetään vastarintaa ja moniäänisyyttä. <i>To support or to oppose: The more power is exercised or contested, the greater the creation of resistance and polyphony.</i>	Kansalaisten innostaminen, joukkoistaminen ja valtaistaminen alueiden elinvoiman kehittämisessä. <i>Inspiring, crowdsourcing and empowering of citizens in developing the vitality of regions.</i>
Paikka <i>Place</i>	Paikallinen identiteetti ja alueyhteisö rakentuvat vain suhteessa muihin alueisiin ja yhteisöihin. <i>Local identity and regional community are constructed solely in relation to other regions and communities.</i>	Sulkea vai avata: Essentialistinen paikkakäsitys hylkii erilaisuutta sekä paikan toiminnallista ja kulttuurista moninaisuutta. <i>To close or to open: The essentialist idea of place ostracises both the disparity and the functional and cultural diversity of place.</i>	Paikallisuuden tarkoituksellinen ja ketterä liittäminen osaksi monitasoisia ylipaikallisia rakenteita. <i>Purposeful and agile connection of place as part of multilevel translocal structures.</i>

tulkinnallinen visionäärisyys näkyy yhteiskuntien kehittämistä edistävinä yhtäaikaistena valintaehdoituksina. Klassikkoteokset ovat toki kirjailijoiden mielikuvituksen tuotteita, mutta kuitenkin määrätystä aikakaudesta ja yhteiskunnasta käsin kirjoitettua kaunokirjallisuutta. Kirjallisia ja kehittämisen utopioita yhdistävä tekijä on totuudenkaltaisuus sepitteellisessä. Utopioiden voima on niiden ennakkoluulottomassa tavassa kohdata haasteita ja ongelmia mahdollistaen jopa toteuttamiskelvottomilta vaikuttavien päämäärien asettamisen. Utopia pyrkii ohittamaan paradoksit, jotka joudutaan enemmän tai myöhemmin kuitenkin kohtaamaan – etenkin siinä tapauksessa, että utopialle asetettua päämäärää lähdetään konkreettisesti tavoittelemaan. Toisaalta kahta tai useampaakin ristiriitaista tai näennäisesti yhteen sopimatonta tavoitetta, vaadetta tai teemaa voidaan tarkastella yhtä aikaa, jolloin paradoksit syntetisoituvat solmuja avaaviksi ratkaisumalleiksi (ks. Lewis 2000: 761–762; vrt. Hyryläinen ym. 2017).

Klassikkoteoksista löytyy yhteisiä aikakaudet ja ideologiat ylittäviä universaaleja reunaehtoja, joihin törmätään myös aluekehittämisen nykyisessä toimintaympäristössä. Utopiakirjailijat esittävät ajan, tilan, vallan ja paikan elementtejä kertomuksissaan samalla tavoin kuin poliitikot, suunnittelijat, tutkijat ja muut toimijat tekevät edistäessään kielen käyttäjinä – ja tietenkin myös symbolisen, taloudellisen ja virka-asemaan perustuvan vallan käyttäjinä – erilaisia toimenpiteitä alueiden elinkeinotoiminnan, hallinnon ja palvelujen kehittämiseksi. Utopiakirjallisuudessa ja aluekehittämisen toimintaympäristössä aika, tila, valta ja paikka ovat niin kutsuttuja ”suuria käsitteitä”, joilla ei ole kiistattomia määritelmiä. Ne kokoavat yhteen useampia kilpailevia ja vastakkaisia uskomuksia, arvoja ja ideologioita. Alla olevassa taulukossa aluekehittämisen paradoksit määritellään suhteessa niihin liittyviin kosto-ongelmaesimerkkeihin sekä paradoksia hyödyntäviin aluekehittämisen menetelmiin (ks. taulukko 1).

Tulkintamme mukaan fiktion koukuttavuus syntyy kirjojen maailmassa samoista aineksista kuin reaali maailmassakin, kun kirjailija tarinaa luodessaan törmää itseristiriitoihin ja paradoksaalisuuteen. Jopa vallitsevan hallintojärjestelmän rationaalisuutta korostava tulkintamalli on itsessään utooppinen, koska se uskoo, että yhteiskuntaa voidaan parantaa tietynlaisin menetelmin ja tietynlaisen tiedon avulla (Moisio 2012: 43). Utopia on itsessään paradoksi: sanan varsinaisessa merkityksessä tavoittamaton paikka, jota ei ole olemassa. Myöskään ajan, tilan, vallan ja paikan paradokseja ei voida ratkaista tekemällä suora viivaisia valintoja tai tukeutumalla analyttisiin

kehittämissuunnitelmiin, koska kaikenlaiset valinnat johtavat aina lopulta uusien valintojen äärelle, jolloin jo ohitetuiksi oletetut ristiriidat saattavat palata ja voimistua kosto-ongelman johdosta.

Aluekehittämistä harjoittavien toimijoiden määrä on lisääntynyt, jolloin poliittiset prosessit, hankkeiden kautta kehittäminen ja julkinen päätöksenteko edellyttävät keskeneräisyyden ja vastakkaisten näkökulmien hyväksymistä osana yhteiskunnan ja alueiden perusdynamikkaa. Monimutkainen toimintaympäristö edellyttää paradoksien sekä utopioiden lukutaitoa: haastavat yhteiskunnalliset ongelmat ovat kohdattavissa arvoituksina, joihin ei ole lopullista ja yhtä oikeaa ratkaisua. Arvoituksien ratkaisemisen sijaan niiden näkyväksi tekeminen ja tunnistaminen johtavat tilanteeseen, missä niiden varassa on mahdollista toimia. Alueilta nouseva paradoksaalisen aluekehittämisen potentiaali näyttäytyy mahdollisuutena visioida, innostaa ja valtaistaa kansalaisia, julkisyhteisöjä ja yrityksiä luovimaan tavoitteellisen notkeasti varsin puuskaisessakin yhteiskunnallisessa ilmapiirissä. Tällöin on uskallettava tuoda samaan kehittämisen kuvaan jopa loogisesti mahdottomilta näyttäviä asioita, joilla on kilpailevia ja ristiriitaisia tavoitteita.

KIRJALLISUUS

- Alexander, N. (2015). On literary geography. *Literary Geographies* 1, 3–6.
- Ameel, L. & A. Neuvonen (2016). Utopian jälkeen: vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita kirjallisuudessa ja kaupunkistrategioissa. *Terra* 128: 4, 215–220.
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities*. 224 s. Verso, Lontoo.
- Bacon, A. (2015). Can the classical logician avoid the revenge paradoxes? *Philosophical Review* 124: 3, 299–352.
- Booth, W. C. (1961). *The rhetoric of fiction*. 455 s. University of Chicago Press, Chicago.
- Brosseau, M. (1994). Geographys literature. *Progress in Human Geography* 18: 3, 333–353.
- Claeys, G. & L. T. Sargent (1999). *The utopia reader*. 421 s. New York University Press, New York.
- Eagleton, T. (1983). *Literary theory*. 244 s. Blackwell, Oxford.
- Entriikin, N. J. (2018). Geography of experience: place and region. *Teoksessa* Paasi, A., J. Harrison & M. Jones (toim.): *Handbook on the geographies of regions and territories*, 44–56. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Field, H. (2012). Solving the paradoxes: escaping the revenge. *Teoksessa* Beall, J. C. (toim.): *Revenge of the liar*, 78–144. Oxford University Press, New York.

- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class*. 434 s. Basic Books, New York.
- Foucault, M. (1972). *The archeology of knowledge*. 218 s. Tavistock, London.
- Foucault, M. (1980). Questions in geography. *Teoksessa* Gordon, C. (toim.): *Power/knowledge*, 63–77. Pantheon Books, New York.
- Foucault, M. (2010). *Turvallisuus, alue, väestö*. 380 s. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. 442 s. Blackwell, Cambridge.
- Gren, M. (1994). Earth writing. Exploring representation and social geography in-between meaning / matter. *Department of Geography, University of Gothenburg B* 85. 324 s.
- Hallituksen reformi. Maakunta- ja sote-uudistus (2018). Valtioneuvosto. 5.10.2018. <[alueuudistus.fi](#)>
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. 293 s. University of California Press, Berkeley.
- Hayden, D. (1995). *The Power of place*. 296 s. MITT Press, Cambridge.
- HS = *Helsingin Sanomat* (2018). Peter Vesterbacka virittää tosissaan omaa Tallinna-tunneliaan – Viranomaiset alkavat selvittää ympäristövaikutuksia. 28.5.2018.
- Hones, S. (2015). Literary geographies: Past and future. *Literary Geographies* 1: 2, 110–114.
- Hood, C. (1991). Public management for all seasons? *Public Administration* 69: 1, 3–19.
- Hough, G. (1971). *Kirjallisuus ja tutkimus*. 185 s. Otava, Helsinki.
- Hutcheon, L. (1980). *Narcissistic narrative*. 168 s. Wilfrid Laurier University Press, Waterloo.
- Huxley, A. (1932/2002). *Uljas uusi maailma*. 12 p. (toim. I. H. Orras). 261 s. Tammi, Helsinki.
- Hyyryläinen, E., M. Karhu & I. Luoto (2018). Tulevaisuuden kunta kehittyi organisaatioparadoksien ristiallokossa. *Focus Localis* 46: 1, 8–21.
- Itkonen-Kaila, M. (1998). Thomas More ja hänen utopiansa. *Teoksessa* Itkonen-Kaila, M. (toim.): *Utopia, Thomas More*, 7–21. WSOY, Juva.
- Janaway, C. (1995). Ancient Greek pilosophy I: the pre-socratics and Plato. *Teoksessa* Crayling, A. C. (toim.): *Philosophy: a guide through the subject*, 336–397. Cambridge University Press, Cambridge.
- Karhu, M. (2016). Utopia- ja dystopiakirjallisuuden klassikkoteokset paikkateoreettisessa tarkastelussa. *Lisensiaatintutkimus*, Vaasan yliopisto, aluetiede.
- Katajamäki, H. (2011). Mitä on aluekehittäminen? 21.10.2018. <[www.univaasa.fi](#)>.
- Keränen, H. (2012). Tavoitteena aluevaikutus. Aluekehityshankkeen suunnittelu- ja arviointiprosessit projektisyklin hallinnassa. *Nordia Geographical Publications* 41: 3. 328 s.
- Kolosov, V. (2015). Theoretical approaches in the study of borders. *Teoksessa* Sevastionov, S., J. Laine & A. Kireev (toim.): *Introduction to border studies*. 33–59. Far Eastern Federal University, Vladivostok.
- Kumar, K. (2003). Aspects of western utopian tradition. *History of human sciences* 16: 1, 63–67.
- Lahti, V.-M. (2017). *Siperia kutsuu!* 240 s. Into, Helsinki.
- Lahtinen, M. (2002). *Matkoja utopiaan* 265 s. Otava, Keuruu.
- Lahtinen, M. (2017). Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36: 1, 5–13.
- Lakkala, K. (2017). Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiana. *Futura* 36: 1, 14–21.
- Landini, G. (2004). Russell's separation of the logical and semantic paradoxes. *Revue internationale de philosophie* 3: 229, 257–294.
- Lehtonen, T. (2015). Cultural boundaries: Imaginary or real? *Teoksessa* Rellstab, D. & Siponkoski N. (toim.): *Rajojen dynamiikkaa*, 46–55. VAKKI-symposiumi XXXV 12.–13.2.2015, Vaasa.
- Levitas, R. (2011). *The concept of utopia*. 2. p. 264 s. Peter Lang AG, Bern.
- Lewis, M. W. (2000). Exploring paradox: Toward a more comprehensive guide. *Academy of Management Review* 25: 4, 760–776.
- Mannheim, K. (1979). *Ideology and utopia*. 318 s. Harcourt Prace, New York.
- Martin, R. & P. Sunley (2007). Complexity thinking and evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography* 7: 15, 573–601.
- Moisio, S. (2012). *Valtio, alue ja politiikka*. 357 s. Tampere, Vastapaino.
- More, T. (1516/1971). *Utopia*. 181 s. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- More, T. (1516/2007). *Utopia*. 81 s. NuVision Publications, Canton.
- Mårtensson, B. (1991). The paradoxes of utopia: Study in utopian rationalism. *Philosophy of the Social Sciences* 21: 4, 476–514.
- Noppari, E. & I. Hiltunen (2018). Populistinen vastamedia eliittejä haastamassa. *Teoksessa* Niemi, M. K. & T. Houni (toim.): *Media & populismi*, 236–272. Vastapaino, Tampere.
- Orwell, G. (1949/1983). *Vuonna 1984*. 5. p. (toim. O. Talvitie). 340 s. WSOY, Juva.
- Osborne, B. S. (1996). Text of place: A secret landscape hidden behind the everyday. *GeoJournal* 38: 1, 29–39.
- Paasi, A. (1986). Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 8. 345 s.
- Paasi, A., J. Harrison & M. Jones (2018). *Handbook on the geographies of regions and territories*. 544 s. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Palmer, J. (2017). Zenon of Elea: The Extant paradoxes. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 12.9.2017. <[plato.stanford.edu](#)>

- Palmgren, R. (1963). *Toivon ja pelon utopiat*. 96 s. Sanan tie, Tampere.
- Paradox (2017). Oxford Dictionary. 18.8.2017. <en.oxforddictionaries.com>
- Peltoniemi, T. (1985). *Kohti parempaa maailmaa*. 240 s. Otava, Keuruu.
- Pocock, D. (1988). Geography and literature. *Progress in Human Geography* 12: 1, 87–102.
- Popper, K. (1957). *The poverty of historicism*. 166 s. Routledge, London.
- Popper, K. (1963). *Conjectures and refutations*. 412 s. Routledge & Kegan Paul, London.
- Pöysä, J. (2010). Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. *Teoksessa* Pöysä, J., H. Järviluoma & S. Vakimo (toim.): *Vaeltavat metodit*, 331–360. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Rakennetaanko Suomeen tyhjiössä kulkeva huippunopea hyperloop-koerata? (2018). Yle uutiset. 22.2.2018. <yle.fi>
- Ridanpää, J. (2005). Kuvitteellinen pohjoinen: Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki. *Nordia Geographical Publications* 34: 2, 337 s.
- Rodden, J. (2017). Donald and Winston at the Ministry of Alternative Facts. *Society* 54: 3, 215–217.
- Rytteri, T. & J. Lukkarinen (2017). Skaalan käsite maantieteellisessä tutkimuksessa. *Terra* 129: 2, 109–114.
- Saariluoma, L. (1992). *Postindividualistinen romaani*. 318 s. Karisto, Hämeenlinna.
- Sack, R. D. (2010). *Geography as a tool for developing the mind*. 535 s. The Edwin Mellen Press, Lewiston.
- Said, E. (1979). *Orientalism*. 368 s. Vintage, New York.
- Sargent, L. (2010). *Utopianism*. 145 s. Oxford University Press, New York.
- Schmidt, G. (2009). The translation of paradise: Thomas More's Utopia and the poetics of cultural exchange. *Teoksessa* Pordzik, R. (toim.): *Futurescapes*, 26–52. Brill/Rodopi, New York.
- Schurz, C. (2012). *Contextual approaches to Truth and the strengthened Liar Paradox*. 145 s. Transaction Books, New Jersey.
- Sharp, J. (2000). Towards a critical analysis of fictive geographies. *Area* 32: 3, 327–334.
- Shields, R. (1991). *Place on the margin*. 334 s. Routledge, London.
- Short, J. R. (1991). *Imagined Country*. 253 s. Routledge, London.
- Skinner, Q. (2009). Political philosophy. *Teoksessa* Schmitt, C. B. & Q. Skinner (toim.): *The Cambridge history of renaissance philosophy*, 389–452. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sotarauta, M. (1997). Paradoksien partaalla. Viestejä Suomen kunnille niiden matkalla tulevaisuuteen. *Teoksessa: Suomi 80*, 113–129. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Suljic, V. & Ö. Serdar (2013). Where dystopia becomes reality and utopia never comes. *Journal of History, Culture and Art Research* 2: 2, 30–40.
- Vaattovaara, M. & M. Kortteinen (2012). Segregaatiosta ja sen inhimillisestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Talous & Yhteiskunta* 3, 60–66.
- Virilio, P. (1977). *Speed and politics*. 174 s. Semiotext, New York.
- Vörländer, K. (1965). *Sosialististen aatteiden historia*. 131 s. Tammi, Helsinki.
- Waugh, P. (1985). *Metafiction*. 186 s. Methuen, New York.